

"Ben denizci olmak istiyordum. Denizci olmama engel oldukları için, en kolay yolu seçtim; yani modern tarihi! Üç yıl modern tarih öğrendik. Üç yıl da öğrendiklerimizi unutmak için kaybettik."

Anadolu'ya Kimliğini Yeniden Kazandıran Halikarnas Balıkçısı

*"Topunuz toplansanız Cevat Bey'in tırnağı olamazsınız. Kimse ne haldesin demezken, bahçeme geldi, çiçek dikti."
Bodrumlu Domino Emine*

"Halikarnas Balıkçısı" diye bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı devlet adamı, tarihçi, ressam, seramikçi, tiyatrocu pek çok ünlüyü yetiştiren geniş bir ailenin çocuğu. Robert Koleji'ni pekiyi dereceyle bitirdikten sonra Oxford Üniversitesi'nde Yeni Çağlar Tarihi okudu. İngilizce'den başka Rumca da öğrendiği için eski Yunanca yapıtları okuyordu. Homeros'u, Herodot'u elinden düşürmezdi. Fransızca, İspanyolca öğrenmişti. Farsça şiirleri okuyup anlıyordu. İngiltere'deki öğreniminden sonra Roma'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenim görmüş, bu sırada bir İtalyan modelle evlenmişti. Bu ilişki Latince'sini ve İtalyanca'sını geliştirmesini sağladı. Dante'nin özgün dilinde okuyabildiği "Tanrısal Komedy"nın

pek çok dizesi belleğindeydi.

İyi öğrenim gördüğü, geniş bilgi kazandığı halde eğitimin kuralcı, kısıtlayıcı yanından hiç hoşlanmamıştı. Anılarında eğitimle ilgili görüşlerini şöyle anlatacaktır:

"Ben denizci olmak istiyordum.

Denizci olmama engel oldukları için, en kolay yolu seçtim; yani modern tarihi! Üç yıl modern tarih öğrendik. Üç yıl da öğrendiklerimizi unutmak için kaybettik. Hepsi yukarı aşağı altı yıllık kaybolmuş bir zamandı. (...) Kolej hayatı teessürden başka bir şey vermedi. O teessür ki, sonradan mesela yayımlanan bir hikayem dolayısıyla hapishaneye

girdiğim zaman bile rüyamda, kolejde olduğumu görürdüm de, uyanınca hapishanede olduğumu kavrar, neşelenirdim yahu! Demek ki o çocukluktan kalma kâbus. Mesela hapishanede olunca hiç ol-

Büyük Yapıtlarımız

Konur Ertop

mazsa daha serbesttim; yani hiç olmazsa istediğim gibi konuşabiliyordum, istediğim gibi şunu bunu yapılabiliyordum filan.”

Ileride kimliği Bodrum’la bütünleşecek yazarımızı bu ilçeye sürükleyen olaylar, orada yaşadıkları, yörenin doğasına, yaşamına katkıları “Mavi Sürgün” adını verdiği anı kitabındadır.

Edebiyat tarihçisi ve eğitimci Cevdet Kudret, Halikarnas Balıkçısı’nın “Mavi Sürgün” adlı başyapıtını şöyle değerlendirmektedir:

“ ‘ M a v i Sürgün’ yalnız bir anı kitabı değil, bir yurt ve insan sevgisi kitabıdır. Yurt sevgisi yalnızca kılıç ve kan hikayeleriyle öğretilmez. Onun nasıl sevilmesi ve insanların nasıl yetiştilmesi ge-

rektiğini öğrenmek için, bu kitaptan milyonlarca bastırılıp, okur yazar her gencin eline bir tane vermek iyi olur...”

Anılar içtenlikle yazılmışsa, gerçekleri gizlemiyorsa değer taşır. Halikarnas Balıkçısı’nın anılarında onun yetişme koşulları, kişilik çizgileri görülmektedir. Yaşamını derinden etkileyen olaylar anlatılmaktadır. Bunların başında Şakir Paşa Ailesi’nin gizi yer al-

maktadır: Şakir Paşa’nın ölümü, bir tartışma sırasında Cevat Şakir’in elindeki tabancadan fırlayan kurşunla olmuştur! Bu acı olay, anılarda şöyle açıklanmaktadır:

“Münakaşa pek karışık konular üzerineydi ve pek şiddetliydi. Babam çiftlikte, her zaman bir suikasttan korktuğu için, yanında sayısız tabancalar ve silahlar bulundururdu. Evvela zengin bir adam, sonra asker. Münakaşa öyle bir dereceye vardı ki benim üzerime ateş etti. Ben rasgele oradaki tabancayı

olarak –amma onun eli tabancaya giderken yüzünden okudum– ona doğru nişan almadan ateş ettim. İlk onunki sonra –hemen sonra–, benimki. Aynı zamanda gibi bir şey. Bu, tartışma götürmez, yoksa ölen ben olurum. Hayır o öldü! Ben de ölümden beter

mahvoldum. O kurtuldu. Korkunç acıyı duydum. Ama vicdan azabı duymadım. Ondan daha korkunç bir şey oldu. Kendi kendime olan güveni kaybettim. Yani kendimi o gün bu gün yalan sanıyorum.”

Cevat Şakir cezaevinde yedi yıl kaldıktan sonra ciğerlerinden rahatsızlandığı için salıverildi. Ancak özgürlüğüne kavuştuktan sonra içine kapandı; geçimini basında kalemi ve fırçasıyla kazanıyordu.

Anılar içtenlikle yazılmışsa, gerçekleri gizlemiyorsa değer taşır.

Halikarnas Balıkçısı’nın anılarında onun yetişme koşulları, kişilik çizgileri görülmektedir.

Bir yazı dizisinde, cezaevindeyken yazgılarını paylaştığı insanları anlatmaya başladı. Bu yazılardan birinin konusu, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki asker kaçaklarının cezaevinden idama gitmeleriydi...

Kaçak Kunduz Mehmet Seferberlik'te Osmanlı ordusuna alınmış, Çanakkale'de art arda yaralanmış, barış ise bir türlü gelmemişti. Bir cepheden öbürüne götürülürken bindiği tren köyünün yanından geçtiği sırada yakınlarıyla birkaç gece geçirebilmek için aşağı atlamış, daha sonra birliğine katılamayınca yakalanıp cezaevine konmuştu. Cevat Şakir onun arkadaşlarıyla birlikte nasıl idam edildiğini anlatıyordu:

"Elbiselerini, eşyalarını sattılar, paralarını fukaraya dağıttılar, sonra abdest alıp güle güle ölüme gittiler."

Bu yazı 1925 yılında, siyasal yönetime sert eleştiriler yönelten Zekeriya Sertel'in dergisinde çıkmıştı. Ancak o sırada Doğu'da isyan patlak vermişti. Ülkenin güvenliği için olağanüstü önlemler uygulanıyordu. Cevat Şakir'in anlattığı olayın Osmanlı yönetiminde geçmiş olmasına karşın asker kaçaklarına gösterilen acıma duygusu hoş karşılanmadı. Sivri yazıları nedeniyle cezalandırılmak istenen Zekeriya Sertel ile Cevat Şakir üçer yıl ceza aldılar. Biri Sinop'a öbürü Bodrum'a gönderildi.

O sıralarda ulaşılması güç, küçük, yoksul bir kıyı kasabası olan Bodrum, Cevat Şakir'e yepyeni bir kimlik kazandırdı. Yazılarını, çevirilerini yörenin eski çağdaki adını kullanarak "Halikarnas Balıkçısı" diye imzalamaya başladı.

Onun, cezası dolduktan sonra da o Bodrum'da yaşamayı sürdürmesi doğaya, sanata, kültüre önemli üç katkı sağlamıştır:

Balıkçı, sürgüne gönderildiği yere, buranın insanlarına küskün olmamıştır. Yurt edindiği topraktan burada yaşayanların en iyi biçimde yararlanmaları için canla başla çalışmıştır. Anı kitabının en renkli sayfaları, bu yoldaki çabalarını anlatır:

"Bu güzel iklimi daha güzelleştirmek, gelecek daha güzel kuşaklara yaraşır bir cennet yaratmak için kendimi paralarcasına çabalıyordum. (...) Memlekette olmayıp da memleketin suyuna (Güney Anadolu sularının çoğu kireçlidir), havasına, ısına uygun bitkilerin tohumlarını Paris ve Londra'ya ısmarlıyordum.

"(...) Bodrum ve bütün Güney Anadolu kıyısında narenciye (turuncgiller) yetiştirmesini bilmiyorlardı. Harıl harıl anlatıyordum. Onsekiz cins kadar narenciye cinsi getirdim. Bunların hiçbirisi memlekette yoktu. Antalya'dan, Adana'dan, yazılan mektuplara cevap veriyordum, dikilecek çeşitleri tayin ediyordum. Bodrum, narenciyenin tanınmış bir merkezi olmuştu."

Bodrum sürgününün gözleri yalnız doğaya, toprağa, bitki örtüsüne yönelmiş değildir. İnsanı, insan ilişkilerini, toplumsal sorunları görür. Tüm bunlar öykülerine, romanlarına konu olur. "Ege Kıyılarından", "Merhaba Akdeniz", "Gülen Ada" onun öykü kitaplarından birkaçıdır. Romanları arasında "Aganta, Burina, Burinata", "Öteleirin Çocuğu", "Deniz Gurbetçileri"

gibi yapıtları yer alır. Anlattığı insanlar geçimlerini denizden sağlamaya çalışır. Denizin çekici güzelliği, insanı ötelere, bilinmeyene, yüceliğe sürüklemesi Balıkçı'nın kaleminden şiir dolu sayfalar üretir. Ancak Bodrumlu denizcilerin serüvenleri ölümcül fırtınalarla da doludur. Sünger avcılarını suyun derinliklerinde "vurgun" denilen tehlike bekler. Süngerciler emeklerinin karşılığını alamaz...

Halikarnas Balıkçısı geçimini denizden, topraktan güçlülükle sağlayan yüce gönüllü insanları, onların ekmek kavgalarını, duru sevgilerini anlatır.

Hümanizma (insancılık), Yunan-Latin uygarlıklarının insana, doğaya verdiği değeri yeniden gün ışığına çıkararak Ortaçağ karanlığından kurtulma hareketidir. Rönesans (yeniden doğuş), insanlığın Yunan-Latin yapıtlarından beslenmesiyle, o yapıtların kazandırdığı hümanizma anlayışıyla sağlanmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde aklın, bilimin desteğiyle gerçekleştirilen çağdaşlaşmanın önemli bir kültür temeli de hümanizmadır.

Halikarnas Balıkçısı, gönüllü sürgün olarak yaşadığı çevrede Anadolu'nun geçmişinde Türk hümanizmasının köklerini görmüştür. Çağdaş uygarlığı eski Yunan uygarlığına bağlayan görüşe karşılık Halikarnas Balıkçısı, Anadolu'da Eskiçağ'da farklı ırkların, kültürlerin kaynaştığını, böylece oluşan uygarlığın Anadolu'dan Yunanistan'a geçtiğini ileri sürer. İzmirli Homeros'u, Bodrumlu Herodot'u, Miletoslu (Sökeli) Thales'i, Efesli

Heraklitos'u hep geçmişteki hemşerilerimiz olarak görür.

"Anadolu Tanrıları", "Anadolu Efsaneleri", "Merhaba Anadolu", "Anadolu'nun Sesi", "Hey Koca Yurt", "Arşipel" (Eski Deniz, Ege Denizi) gibi kitaplarında eski Anadolu uygarlıklarının izini sürer.

Bu zengin kaynağın Anadolu'da bugüne değin canlı kalmış inançlarla, gelenek-göreneklerle, günlük yaşama sinmiş verilerle ilişkilerini bir bir ortaya çıkarır.

Türkler'i Batı uygarlığının dışında tutmak, Avrupa toprağından uzaklaştırmak isteyen anlayışa karşı, eski Anadolu uygarlıklarına sahip çıkmanın önemini coşkulu anlatımıyla vurgular:

"Bu meşe odunu Hıristiyan yobazlarına karşı bizim tek silahımız, Anadolu'dan kim geçmişse, hepsini gerçekten benimsemek, Türk olarak sert bir çember içinde kapalı kalmamaktır.

"(...) Türk kahramanları, sultanları arasında dolap beygiri gibi dolaşa dolaşa sersem tavuğa dönüyoruz. O çember içinde dolaştıkça çember sertleşecek, onu kırmaya bakmalıyız."

Bodrum'un 1925'lerden 1960'lara dek gelen doğa, insan, yaşam özellikleri artık yalnızca Halikarnas Balıkçısı'nın öykülerinde, romanlarında. İncelemeleri Anadolu'nun geçmişini tanıtmakta, o değerlere sahip çıkmamız gerektiğini göstermektedir.

Onun yapıtları doğal çevrenin, insanın ve tarihsel birikimin övgüsüdür. •

